

POCAŁUNEK ŚMIERCI

ROZMOWA O KSIĄŻCE ROMANA CHYMKOWSKIEGO *NIETOŻSAMOŚCI. TILLION, FANON, BOURDIEU, DERRIDA* I DYLEMATY DEKOLONIZACJI

RELACJA ZE SPOTKANIA AUTORSKIEGO

Filip Łapiński
Uniwersytet Warszawski

8 listopada 2019 roku w księgarni „Tarabuk” odbyła się zorganizowana przez „Stan Rzeczy” i wydawnictwo Campidoglio dyskusja poświęcona książce dr. Romana Chymkowskiego (IKP UW) *Nietożsamości. Tillion, Fanon, Bourdieu, Derrida* (Campidoglio 2019). W rozmowie wraz z Autorem uczestniczyli prof. Andrzej Mencwel (Wydział Polonistyki UW) oraz prof. Jacek Migasiński (IF UW). Moderatorem spotkania był kierownik wydawnictwa Campidoglio, dr Marcin Trepczyński.

Opublikowana w zeszłym roku książka stanowi studium myśli czwórki tytułowych francusko-algierskich intelektualistów ze szczególnym uwzględnieniem kontekstu ówczesnych wydarzeń dziejących się w obydwu krajach, z którymi związani byli wymienieni autorzy. Na współczesnej im epoce cieniem położyło się przede wszystkim zderzenie kultur francuskiej oraz algierskiej, które osiągnęło punkt kulminacyjny w wyjątkowo krwawej wojnie algierskiej (1954–1962) będącej zmaganiem między Francją dążącą do utrzymania kontroli nad swoją kolonią a walczącą o niepodległość Algierią. Stosowanie tortur na szeroką skalę przez wojska francuskie, blisko półtoramilionowa liczba ofiar konfliktu oraz związana z nimi moralna kompromitacja polityki francuskiej nie tylko stanowiły kluczowy czynnik

kształtujący myśl francusko-algijskich pisarzy, lecz położyły także fundamenty pod rozwój teorii postkolonializmu.

Istotnym zagadnieniem poruszonym w trakcie spotkania był zawarty w tytule książki problem „nietości” oraz sposób jej rozumienia przez czterech tytułowych francusko-algijskich intelektualistów będących przedmiotem zainteresowania autora. Zgodnie ze spostrzeżeniami prof. Mencwela, „nietości” w pojęciu analizowanych autorów odnoszą się do końcowego rezultatu „zmieszania się” dwóch odmiennych kultur. Innymi słowy, wynikiem wzajemnego uwikłania tożsamości francuskiej oraz algijskiej stała się tytułowa „nietość” omawianych myślicieli – niczym pas ziemi niczyjej rozciągająca się w ich intelektualnym oraz osobistym życiu. Prof. Mencwel zwrócił jednak uwagę, że takie postawienie sprawy przez tytułowych intelektualistów ma charakter anachroniczny. Procesy rozdarcia, dyfuzji i uwikłania kultur leżą bowiem w samej naturze kształtowania się tożsamości – założenie, jakoby ich występowanie miało prowadzić do wyłonienia się „nietości”, jest głęboko nieuzasadnione. W odpowiedzi, dr Chymkowski zwrócił uwagę, iż książkowe „nietości” odnoszą nie tyle do zaprzeczenia tożsamości, ile raczej mają na celu przeciwstawienie sobie spójnej, solidnej tożsamości oraz bezpośrednio znanej owym intelektualistom wątpliwej i płynnej „nietości”. Wątek ten poprowadził dalej prof. Migasiński, wskazując, iż pojęcie „nietości” można zrozumieć wtedy, gdy patrzy się na indywidualne doświadczenie algijsko-francuskich pisarzy, nie zaś na abstrakcyjne teorie kulturoznawcze. Tak rozumiane „nietości” stają się pojęciem-pomostem między indywidualnymi biografiami a szerszym fenomenem postnowoczesności i świata „nie-miejsce”, takich jak lotniska, autostrady czy internet, w których człowiek nie może znaleźć antropologicznej lokalizacji.

Już na początku paneliści zwrócili uwagę na kompozycyjne walory książki dr. Chymkowskiego ułatwiające zapoznanie się z przedstawionymi w niej problemami. Prof. Mencwel podkreślił tutaj zarówno lekki, „angielski” styl książki, jak i jej popularyzatorską zrozumiałość. Uwagę budzi także przypominająca pierścienie struktura tekstu – jak zauważył prof. Migasiński, autor nieprzypadkowo rozpoczyna od Tillion i Fanona, by potem przejść do Bourdieu i Derridy. Tytułowa „nietość” w ten sposób narasta w trakcie pokonywania kolejnych rozdziałów, by dojść do pełnego rozwinięcia w myśli i osobie Jacques’a Derridy. Dr Trepczyński dodał, że szczególnie cennym w jego opinii atutem tej książki była dogłębna znajomość francuskiej oraz algijskiej kultury i specyfiki, które wraz z burzliwymi wydarzeniami połowy XX wieku wydają się kluczem do zrozumienia

algiersko-francuskich intelektualistów. Z obserwacją tą zgodził się prof. Mencwel, wskazując na „relacjonizm metodologiczny” książki, dzięki któremu widoczne staje się, jak dwójka kanonicznych intelektualistów francuskich (Bourdieu i Derrida) rozwiązuje problemy społeczne, bazując na materiale własnych doświadczeń biograficznych. Chymkowskiemu udało się więc w sensie mannheimowskim zrelacjonować myśl obydwu filozofów, ukazując jej kontekst społeczny. Jak wyjaśnił zresztą sam Autor, na powstanie książki w jej ostatecznym kształcie wpłynęła jego wizyta w Algierii i związane z nią głębsze zrozumienie wpływu historii tego kraju na kulturę światową.

Jednak jak teoria postkolonialna może oddziaływać na ogólny kształt humanistyki? W przekonaniu prof. Migasińskiego nauki humanistyczne zaczerpnąć mogą ze spojrzenia postkolonialnego głębsze zrozumienie faktu, że ich rozwój następuje nie dzięki teorii, lecz życiowemu doświadczeniu. Potwierdzeniem tego jest pierwsza postać opisywana w książce; Germaine Tillion, która w wyniku badań w terenie konfrontuje się z oderwanymi od życia teoriami, co w efekcie skutkuje docenieniem wagi bezpośredniego zetknięcia się z badaną rzeczywistością. Bohaterowie książki Chymkowskiego zaczynają w pewnym momencie dyskutować ze współczesną im humanistyką, a czytelnik może prześledzić przebieg tej dyskusji.

Na uwagę zasługuje w tym kontekście głębszy związek dekolonizacji z dekonstrukcją – obydwa zjawiska stanowią bowiem formę „zwijania się” europocentrycznego i nowoczesnego projektu. Intelektualnymi inicjatorami tego procesu stają się właśnie myśliciele stojący zarówno głęboko wewnątrz wydarzeń, jak i w pewnym sensie – jako reprezentanci „nietożsamości” – obok nich. Do tego właśnie odnosi się drugi kluczowy termin książki, czyli „pocalunek śmierci”. Jak podkreślił prof. Migasiński, był nim obwieszony w Algierii koniec europocentrycznego uprawiania humanistyki. Doskonałym wątkiem antropologicznym reprezentującym ten fenomen jest problem interpretacji algierskiego nikabu – mamy tu do czynienia z ciekawą dialektyką, pomagającą w zrozumieniu zarówno europejskich, jak i orientalnych społeczeństw. Dążenie do zerwania nikabu może być bowiem traktowane z jednej strony jako gest emancypacyjny, z drugiej zaś jako akt przemocy kolonizatorów wobec autochtonów i ich tożsamości.

Po dyskusji między prelegentami swoje pytania mogli zadać także goście z publiczności. Poruszane były tematy m.in. tożsamości żydowskiej, która choć przeszła ogromne ewolucyjne zmiany na przestrzeni wieków, nie stała się „nietożsamością” i zachowała samą siebie. Pytano także o uniwersalny potencjał eksplanacyjny teorii Bourdieu – czy jego metoda może

nadawać się do analizy niezachodnich kultur? Poruszano także zagadnienie wzajemnych stosunków pomiędzy wymienionymi w książce Chymkowskiego intelektualistami (np. wrogości Bourdieu do Fanona).

Wydarzenie zostało zakończone podsumowaniem Marcina Trepczyńskiego, który jeszcze raz podkreślił podstawowe walory książki Chymkowskiego: przystępne wprowadzenie do myśli tytułowych autorów oraz zrozumienie kontekstu jej powstania (ze szczególnym uwzględnieniem problemów dekolonizacji i płynnej, ponowoczesnej „nietożsamości”).

Do sprawozdania o książce dołączamy recenzję książki Chymkowskiego przygotowaną przez Marcina Darmasa.